

تعاون و کشاورزی، سال ششم، شماره 23، پاییز 1396

تعیین‌کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان

کاوه صادقی¹، عنایت عباسی^{2*}، همایون فرهادیان³

تاریخ دریافت: 1395/12/6 تاریخ پذیرش: 1396/5/20

چکیده

تحقیق حاضر با هدف بررسی تعیین‌کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان انجام شد. این تحقیق از نوع توصیفی - همبستگی و علی - رابطه‌ای بود که به روش پیمایش انجام گرفت. جامعه آماری تحقیق حاضر را 122 مدیر عامل و عضو هیئت مدیره 23 تعاونی مرتعداری عضو اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان تشکیل دادند. حجم نمونه با استفاده از جدول رجسی و مورگان 92 نفر برآورد شد. نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. پرسش‌نامه ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها بود. برای تعیین روایی پرسش‌نامه از نظر تعدادی از استادان ترویج و آموزش کشاورزی و همچنین مدیر عامل و اعضای هیئت مدیره اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استفاده شد. برای تعیین میزان پایایی پرسش‌نامه نیز از ضریب آلفای کرونباخ (0/7 تا 0/81) استفاده شد. نتایج نشان داد که ابعاد محیطی (زمینه‌ای)، ساختاری و محتوایی به ترتیب بیشترین تأثیر را در موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان دارند. همچنین بین موفقیت اتحادیه این تعاونی‌ها و توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: موفقیت، اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری، تحلیل مسیر، استان گلستان

1. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس

2. استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس

E-mail: enayat.abbasi@modares.ac.ir

* نویسنده مسؤل

3. دکتری، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

منابع طبیعی یکی از نعمت‌های خدادادی است که استفاده شایسته از آن باعث رشد اقتصادی و پیشرفت کشورها می‌شود. در مقابل، استفاده نادرست از آن پیامدهای ناگواری را به دنبال دارد و آفتی برای رشد و توسعه اقتصادی به حساب می‌آید (فراهانی‌فرد، ۱۳۸۵). لذا باید در حفظ آن کوشا بود. از طرفی، اشتیاق نامحدود انسان برای داشتن شرایط بهتر و ایده‌آل همگام با رشد روزافزون جمعیت، او را واداشته است تا تمام عوامل محیطی را به نفع خویش دستخوش تغییرات نماید که این امر گاه به‌طور ناخواسته مشکلات بزرگی را به بار آورده است (دودمان‌کوشکی، ۱۳۸۸).

برپایه آمار سازمان جنگل‌ها، مراتع، و آبخیزداری کشور (۱۳۹۴)، در سال ۱۳۹۴ مساحت منابع طبیعی ایران ۱۳۵ میلیون و ۴۴۰ هزار هکتار، معادل ۸۳ درصد از سطح کل کشور و شامل جنگل‌ها، مراتع و بیابان‌ها بود که از این مقدار حدوداً سطح جنگل‌های ایران ۱۴/۲ میلیون هکتار معادل ۸/۵۷ درصد و مساحت مراتع ۸۶/۱ میلیون هکتار معادل ۵۳ درصد و سطح بیابان‌ها ۳۵/۱ میلیون، معادل ۳۸/۲۵ درصد بوده است. از میان منابع طبیعی کشور، مراتع وسعت بیشتری را به‌خود اختصاص می‌دهند و فواید چشمگیری دارند. علی‌رغم اهمیت زیاد مراتع، آمارها نشان می‌دهد که به‌طور متوسط سالانه بین یک تا دو میلیون هکتار از عرصه‌های مرتعی در ایران تخریب و از مرحله تولید خارج می‌شود (کوسه‌غراوی، ۱۳۷۶). بخشی از این تخریب به دخالت‌های مستقیم انسان در تبدیل مراتع به اراضی کشاورزی برمی‌گردد. بدین ترتیب، عرصه برای فعالیت‌های مرتعداران به‌طور پیوسته تنگ‌تر و این امر باعث فشار روزافزون دام بر مراتع کشور می‌شود (معین‌الدین، ۱۳۷۲).

حفاظت و احیای این منابع مهم بیش از آنکه وابسته به سیستم‌های مدیریت رسمی و دولتی کشور باشد، به رفتار فردفرد انسان‌هایی (بهره‌برداران) بستگی دارد که در عرصه‌های منابع طبیعی و حاشیه‌های آنها زندگی می‌کنند (شهرکی و همکاران، ۱۳۹۱). مشارکت مرتعداران یکی از مفاهیم اساسی در توسعه مراتع و جلوگیری از تخریب آن است (Garforth et al., 1988) و نمودهای مختلفی دارد که یکی از مهم‌ترین آنها عضویت هدفمند مرتعداران در تعاونی‌های مرتعداری است.

نظام تعاونی، به عنوان یکی از الگوهای مشارکت مردمی، در حفظ و احیای مراتع مدنظر مجریان سازمان‌های اجرایی قرار گرفته‌است.

بنا به آمار دفتر ترویج و مشارکت‌های مردمی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور (۱۳۹۳)، تا مهر ۱۳۹۳ تعداد کل تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری کشور ۷۷۱ مورد بوده که بیش از نیمی از آنها (۴۱۰ مورد) را تعاونی‌های مرتعداری تشکیل داده‌اند که از این میان، ۷۷ تعاونی به دلایل متعددی منحل شده‌اند. این تعداد شرکت تعاونی مرتعداری با ۲۰۱۶۴ نفر عضو، سطحی معادل ۱۳۷۸۰۱۹ هکتار از عرصه‌های مراتع کشور را اداره می‌کنند در صورتی که فعالیت تعاونی‌های مرتعداری با یکدیگر همسو شود، موفقیت بیشتری حاصل می‌شود که این مهم با تشکیل اتحادیه تعاونی‌ها اتفاق خواهد افتاد. قدر مسلم، یک اتحادیه می‌تواند به مثابه وسیله‌ای مناسب در انعکاس مسائل و مشکلات عمومی تعاونی به مجامع تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی عمل نماید و به شرکت‌های تعاونی برای ایفای نقش اقتصادی و اجتماعی خود کمک شایانی کند (محمدزاده‌چالی و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین اتحادیه می‌تواند در راستای توسعه و گسترش کمی و کیفی تعاونی‌ها و همکاری مستقر و دائمی آنها با یکدیگر و به‌منظور انسجام‌دادن به فعالیت‌های تعاونی‌ها، به عنوان یک هماهنگ‌کننده و پل ارتباطی میان تعاونی‌ها و مسئولان ذی‌ربط و سایر نهادهای مرتبط با آن در ارائه حمایت‌های فنی، مالی، خدماتی و حقوقی ایفای نقش نماید (سازمان، جنگل‌ها، مراتع، و آبخیزداری کشور، ۱۳۹۴).

اولین اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در سال ۱۳۸۲ در شهرستان گنبد در استان گلستان تشکیل گردید. در این اتحادیه، ۲۳ شرکت تعاونی با مساحت ۱۲۷۷۹۷ هکتار و ۱۰۴۳ نفر عضو فعالیت دارند (همان، ۱۳۹۴). از زمان تشکیل، این اتحادیه نقش مهمی در تسهیل روند فعالیت‌ها و همچنان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری استان و از همه مهم‌تر جلوگیری از منحل شدن این تعاونی‌ها ایفا کرده است. همین امر باعث شده است تا این اتحادیه چندین بار به عنوان تشکل موفق در زمینه منابع طبیعی از سوی مسئولان منابع طبیعی کشور مورد تقدیر قرار گیرد. لذا این تحقیق، با هدف شناسایی دلایل موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان، سعی دارد الگویی مناسب برای

سایر اتحادیه‌های تعاونی‌های مرتعداری ناموفق در کشور ارائه کند تا مانع انحلال تعاونی‌های مرتعداری گردد و همچنین به تشکیل اتحادیه‌های موفق در این زمینه در استان‌های کشور منجر شود. در راستای هدف کلی تحقیق، اهداف اختصاصی زیر تعقیب می‌شود.

بررسی نقش ابعاد ساختاری در موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری؛ بررسی نقش ابعاد محتوایی در موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری؛ بررسی نقش ابعاد محیطی (زمینه‌ای) در موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری و بررسی آثار ناشی از موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری روی توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

امروزه حفاظت از منابع طبیعی یکی از دغدغه‌های هر جامعه و کشوری است، زیرا این امر در ابعاد مختلف زندگی بشر نقش مهمی ایفا می‌نماید. در اغلب کشورهای در حال توسعه، بر اثر رشد فزاینده جمعیت، گسترش بی‌رویه شهرها، ناآگاهی بهره‌برداران و فقدان برنامه‌ریزی اصولی، سطح منابع طبیعی به شدت کاهش یافته و به واسطه تخریب کمی و کیفی، این منابع در خطر نابودی قرار گرفته‌است (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). بررسی‌ها و مطالعاتی همچون شوکت‌فدایی و سندگل (۱۳۷۸)، عباسی (۱۳۷۸) و اسکندری و مهدوی (۱۳۸۴) در خصوص وضعیت منابع طبیعی نشان می‌دهد که در چند دهه گذشته روند تخریب منابع طبیعی ایران چشمگیر بوده است. بنابراین، باید تدابیر لازم در جهت حفظ، احیا، توسعه و بهره‌برداری منابع طبیعی تجدیدشونده با دخالت‌دادن مستقیم بهره‌برداران ذی‌نفع و ارتقای سطح دانش، بینش و مهارت‌های حرفه‌ای آنان اتخاذ گردد (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). بدون شک یکی از مهم‌ترین ارکانی که نقش بسزایی در حفظ و احیای منابع تجدیدشونده دارد، تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری می‌باشند. در عرصه تعاونی‌ها، تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری از قدمت بالایی نیز برخوردارند که تعدد آنها در شاخه‌های متفاوت در جدول ۱ مبین این ادعاست.

جدول ۱. وضعیت تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری کشور تا مهر ۱۳۹۳

ردیف	زمینه فعالیت (عنوان تعاونی)	تأسیس شده تا سال ۹۳ (فعال)	تعداد اعضا	مساحت طرح (هکتار)	دستگاه ثبت‌کننده
۱	منابع طبیعی و آبخیزداری (چندمنظوره)	۱۰۵	۲۲۷۴۶	۱۶۴۰۳۱۰	در مجموع ۲۷ استان، وزارت تعاون ۶۹۹ مورد و سازمان مرکزی تعاون روستایی ۷۳ مورد
۲	جنگل‌های شمال	۱۶	۵۰۳۸	۱۴۱۱۹۷	
	جنگل‌های خارج از شمال	۳۳	۵۳۴۶	۷۶۳۲۴	
۳	مرتع	۴۱۰	۲۰۱۶۴	۱۳۷۸۰۱۹	
۴	مدیریت منابع جنگلی	۳۶	۱۶۷۳	۲۶۱۸۹	
۵	بهره‌برداری از محصولات فرعی جنگل و مرتع	۱۰۹	۱۸۷۰۱	۵۳۶۴۱۳	
۶	کشت گیاهان دارویی	۶	۳۱۵	۲۰۷۷۹	
۷	آبخیزداری	۴۸	۵۷۷۶	۱۰۶۳۷۷	
۸	تولید نهال	۱	۷	۱۰	
۹	زراعت چوب	۴	۹۶۲	۱۰۸	
۱۰	بیابان‌زدایی	۳	۱۶۹	۸۴۷۲	
	جمع کل	۷۷۱	۸۰۹۱۰	۳۹۴۴۱۷۵	

منبع: دفتر ترویج و مشارکت مردمی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۹۳

از جدول ۱ مشاهده می‌شود که از میان ۳۹۴۴۱۷۵ هکتار اراضی، بیشترین میزان را اراضی مرتعی با ۱۳۷۸۰۱۹ هکتار به خود اختصاص داده است که این نیز خود علت زیاد بودن تعداد تعاونی‌ها در این حوزه نسبت به سایر تعاونی‌هاست. از طرفی، بیشترین میزان تعاونی منحل شده از بین ۲۴۷ تعاونی نیز به تعاونی‌های مرتعداری اختصاص دارد که این نشانه ضعف این تعاونی‌ها در عرصه ملی است. بنابراین، تعاونی‌های مرتعداری در ایران طی سه دهه فعالیت، نتوانسته‌اند نقش خود را به درستی ایفا کنند به طوری که اکثر اعضای آنها دخالت زیادی در تصمیم‌گیری و فعالیت‌ها نداشته‌اند. همچنین تشکیل تعاونی‌های مرتعداری بر اساس خواست و نیاز مرتعداران نبوده است،

بلکه با هدف کمک به حفاظت از عرصه‌های مرتعی و توسط سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور تشکیل و ترویج شده‌اند (رضایی، ۱۳۸۸). وظایف و خدمات یک اتحادیه تعاونی، شبیه یک شرکت تعاونی است و حقوق و مسئولیت آن نیز محدود به حدودی است که در یک تعاونی موجود است و به همین دلیل، ضوابط و مقررات عوامل مادی و معنوی و انسانی شرکت‌های تعاونی در تشکیل و ایجاد اتحادیه‌های تعاونی نیز حکمفرماست. تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری وظایف خاصی را دنبال می‌کنند که تمامی آنها منجر به حفاظت این میراث طبیعی خواهد شد. اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان زیرمجموعه تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری می‌باشد که به منظور ارتباط و هماهنگی بهتر بین مرتعداران عضو تعاونی‌ها شکل گرفته است. تا کنون ۲۳ تعاونی مرتعداری (به شرح جدول ۲) در استان زیر نظر و حمایت این اتحادیه بوده‌اند.

جدول ۲. مشخصات تعاونی‌های مرتعداری تحت پوشش اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان

ردیف	نام تعاونی	سال تأسیس	تعداد اعضا	شهرستان	واحد دامی مجاز	مساحت طرح مرتعداری
۱	اترک ۱	۱۳۷۳	۶۱	گنبد	۷۵۷۰	۸۶۲۵
۲	اترک ۳	۱۳۷۳	۹۱	گنبد	۷۲۰۱	۶۴۵۶
۳	اترک ۴	۱۳۷۱	۲۷۸	گمیشان	۱۹۸۰۰	۳۶۰۰۰
۴	اترک ۷	۱۳۷۷	۳۴	گنبد	۳۱۸۲	۵۳۲۸
۵	اترک ۸	۱۳۸۰	۵۴	گنبد	۵۲۰۶	۶۲۸۰
۶	اترک ۹	۱۳۸۰	۷۰	گنبد	۶۵۰۴	۷۲۲۵
۷	اترک ۱۰	۱۳۸۱	۱۳	گنبد	۳۲۰۸	۵۳۴۷
۸	اترک ۱۲	۱۳۸۱	۴۵	گنبد	۳۵۴۶	۳۹۹۰
۹	ماسان ۱	۱۳۷۸	۲۲	گنبد	۱۷۸۷	۲۴۳۱
۱۰	ماسان ۲	۱۳۸۰	۳۲	گنبد	۴۵۸۵	۴۰۰۰
۱۱	ماسان ۳	۱۳۸۰	۱۵	گنبد	۱۸۶۴	۲۶۲۵
۱۲	ماسان ۴	۱۳۸۰	۲۸	گنبد	۲۷۱۵	۳۷۰۰
۱۳	الچک تپه	۱۳۸۰	۳۹	گنبد	۵۵۹۲	۸۵۰۰

ادامه جدول ۲					
۶۸۰۰	۲۹۵۱	گنبد	۴۶	۱۳۸۲	۱۴ آراقوی
۳۱۵۰	۳۱۵۰	گنبد	۱۹	۱۳۹۱	۱۵ کوهستان سبز فزله کوه
۲۵۰۵۸	۸۰۰۰	آق فلا	۱۷۶	۱۳۸۲	۱۶ چمن زار آلاگل
۱۹۵۰	۱۶۸۳	کالاه	۱۲	۱۳۸۰	۱۷ طبیعت سبزبارکوه
۲۶۷۰	۲۷۳۵	کالاه	۲۵	۱۳۷۹	۱۸ گلزار تپه‌جیک
۲۵۰۰	۲۲۵۰	کالاه	۶۲	۱۳۷۷	۱۹ ۱ چنار
۳۸۰۰	۳۳۲۰	کالاه	۱۵	۱۳۸۰	۲۰ پاشالقی
۲۱۰۰	۱۸۹۰	کالاه	۴۰	۱۳۸۰	۲۱ ساری قمیش
۳۵۲۵	۲۶۷۱	مراوه تپه	۵۸	۱۳۸۲	۲۲ فجر مراوه تپه
۲۷۰۰	۲۴۳۰	مراوه تپه	۲۵	۱۳۷۹	۲۳ یلی مراوه تپه

منبع: اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان، ۱۳۹۳

در تحقیق حاضر پژوهش‌های داخلی و خارجی مختلفی در ارتباط با موضوع تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که در ادامه به بیان برخی از مهم‌ترین آنها پرداخته شده است.

حیدرپور توتکله و همکاران (۱۳۸۷) در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های جنگل‌نشینان غرب استان مازندران از دیدگاه اعضا، این عوامل را به چهار دسته گسترش مشارکت اعضا، مدیریت داخلی تعاونی، نظارت و آموزش و ارتباطات خارجی تقسیم‌بندی کردند.

در پژوهشی دیگر از نظر کارشناسان وزارت تعاون و اعضای هیئت مدیره شرکت‌های تعاونی، عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها عبارت بودند از: بهبود محیط روان‌شناختی و انگیزشی تعاونی‌ها (نظیر ایجاد اوقات فراغت پربار توسط شرکت، باور اعضا و مدیران و کارکنان به ارزش‌های تعاونی و ارائه تسهیلات بیمه‌ای به اعضا)، برخورداری از محیط توانمندساز و پشتیبان بیرونی نظیر پشتیبانی

اداره کل تعاون استان و حمایت و نظارت عالی وزارت تعاون، دولت، نهادها و تشکل‌های منطقه‌ای و اتحادیه‌های تعاونی، افزایش توانمندی‌های مدیریتی و سازمانی شرکت شامل متغیرهای به‌کارگیری کارشناسان در فعالیتهای شرکت، ارتقای توانایی‌های اقتصادی شرکت، توانایی‌های مدیر عامل، مشارکت پویا و مؤثر اعضا در کارهای شرکت، توانایی‌های هیئت مدیره، مورد اعتماد بودن مدیران و کارکنان و بهبود توانمندی‌های بازاریابی و بازرسانی در زمینه کالاها و خدمات اعضا (فمی و همکاران، ۱۳۸۵).

جلالی و کرمی (۱۳۸۵) به بررسی تعاونی‌های مرتعداری استان کردستان به منظور تعیین سازه‌های مؤثر بر مشارکت مرتعداران پرداختند و نشان دادند سازه‌های ارتباط با کارمندان منابع طبیعی، تقدیرگرایی، موفقیت‌مداری، دانش فنی فرد، سطح سواد، منفعت - هزینه، پیامد اجتماعی مشارکت، خدمات ترویجی و تأمین نهاده دارای همبستگی معنی‌داری با متغیر میزان مشارکت فرد در تعاونی می‌باشند. همچنین کمبود سرمایه و اعتبارات لازم و عدم تأمین نیازها و خواسته‌های اعضا، عدم مشارکت اعضا در فعالیت‌ها و تعاملات با شرکت‌های تعاونی کشاورزی، مهم‌ترین عوامل مؤثر در عدم موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی می‌باشند.

حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی، شاخص‌های وجود مشارکت و هم‌فکری بین اعضای تعاونی، برخورداری از تسهیلات دولتی جهت گسترش تجهیزات و فعالیتهای کشاورزی، تولید اشتراکی و کاهش هزینه‌های تولید، جذب و پس‌انداز سرمایه‌های اندک کشاورزان به عنوان پشتوانه مالی شرکت، برگزاری جلسات مجمع عمومی و انتخابات درون سازمانی، آموزش اعضا در زمینه ساختار و قوانین تعاونی، نگرش مثبت اعضا نسبت به نوآوری در تولید، نزدیکی به شهر و سهولت مراجعه به ادارات مربوط و بهره‌گیری از تجارب و مشاوره مدیران واحدهای مشابه را شناسایی کردند.

شیخ سوینی و قهرمان‌زاده (۱۳۹۰) کمبود سرمایه و تأخیر در پرداخت وام و سایر اعتبارات به تعاونی‌ها، اختلافات درون تشکیلاتی و مدیریتی هیئت‌مدیره و مدیر عامل، بی‌توجهی و یا

کم‌توجهی به نقش مشارکت اعضا در امور تعاونی‌ها، پایین بودن فرهنگ کار جمعی، گردش مالی پایین، سرمایه اندک و ضعف بنیه مالی را مهم‌ترین موانع در راه موفقیت شرکت‌های تعاونی در دستیابی به توسعه کشاورزی ذکر کردند.

آگهی و کرمی (Agahi & Karami, 2011) با بررسی عوامل مؤثر بر مدیریت سرمایه اجتماعی و آثار آن بر موفقیت تعاونی‌های تولید کرمانشاه به این نتیجه رسیدند که انگیزه‌های فردی، مشارکت فعال اعضا، تمایل به همکاری در میان اعضا، ارتباط با سایر تعاونی‌ها، استفاده از تجارب دیگر تعاونی‌ها، ارائه تجربیات خود به تعاونی‌های دیگر، آگاهی از بازارهای جهانی، تعامل با جامعه و اعتماد میان اعضا از متغیرهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی هستند.

بر اساس نتایج تحقیق قلی‌فر و بنی‌اسدی (۱۳۹۱)، عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی استان زنجان از طریق تحلیل سلسله‌مراتبی به دو دسته درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم شدند که از میان عوامل درون‌سازمانی، عملکرد مناسب بازاریابی، توان مالی تعاونی و اعضا، تحصیلات کارمندان، مهارت‌های فنی مدیران، میزان مشارکت در امور تعاونی مهارت‌های انسانی مدیران و انتفاع اعضا از تعاونی و از بین عوامل برون‌سازمانی، عملکرد اتحادیه تعاونی‌ها، کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده، سابقه عضویت در شرکت تعاونی‌ها، تعداد دوره‌های آموزشی و شناخت اعضا بیشترین تأثیر را در موفقیت این تعاونی‌ها داشته‌اند. برخی پژوهشگران (صفری شالی، ۱۳۸۴؛ امینی و رضانی، ۱۳۸۵) در ارزشیابی عملکرد تعاونی‌های تولید و عوامل مؤثر بر آن نشان دادند که این تعاونی‌ها موفق نبوده‌اند. بر این اساس، شناخت اعضا از تعاونی‌ها، شناخت اصول تعاونی، مشارکت در فعالیت‌های تعاونی و آموزش اعضا نقش مهمی در عملکرد تعاونی‌ها دارند.

پوگی و پولنک (Poggie & Pollnac, 1988) عوامل مؤثر بر موفقیت و شکست تعاونی‌های ماهیگیران در اکوادور را پرداخت حقوق و دستمزد مدیران، سفارشات اعضا، میزان تحصیلات مدیر، دریافت کمک‌های دولتی، تعهدات اعضا، شرکت همه اعضا در جلسات، روابط خوب میان اعضا، تجربه مدیر، میزان پس‌انداز تعاونی، و آموزش اعضا برای کار با یکدیگر عنوان کرده‌اند.

بویان (Bhuyan, 2000) عدم پایبندی اعضا به تعاونی، بالا بودن هزینه‌های اجرایی، ناتوانی در ایجاد توازن در علایق متفاوت اعضا، انتظارات زیاد اعضا از تعاونی و مدیران مقتدر در بین اعضا را موانع اصلی در مسیر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی ذکر کرده است.

روزا و همکاران (Russoa et al., 2000) بر این باورند که شناخت اعضا از اصول تعاون از متغیرهای بسیار مهم در موفقیت تعاونی‌های کشاورزی ایتالیاست.

آدریان و گرین (Adrian and Green, 2001) در تحقیقی با عنوان "مدیریت شرکت‌های تعاونی و محیط تجاری پیرامون آن"، به ارزیابی مدیران شرکت‌های تعاونی کشاورزی آمریکا پرداختند و بیان کردند که مدیران سه اصل را مورد توجه قرار داده‌اند که این اصول منجر به ایجاد موفقیت در شرکت تعاونی شده‌اند. در میان این اصول، حداقل نمودن هزینه و ارائه خدمات بهتر به میزان ۹۵/۱ درصد و اصل آزادی عضویت برای اعضای شرکت به میزان ۸۵/۵ درصد و برقراری انصاف و عدالت به میزان ۸۰ درصد از موارد مهم و مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها بوده‌اند.

ازدمیر (Ozdemir, 2005) در بررسی تعاونی‌های کشاورزی موفق در ترکیه نتیجه گرفت که در این تعاونی‌ها نقش مشارکت اعضا برجسته تر بوده و روابط آنها با ارگان‌های دولتی، آگاهی از اصول تعاون، و فراوانی بازدیدکننده بیشتر از تعاونی‌های کشاورزی دیگر می‌باشد.

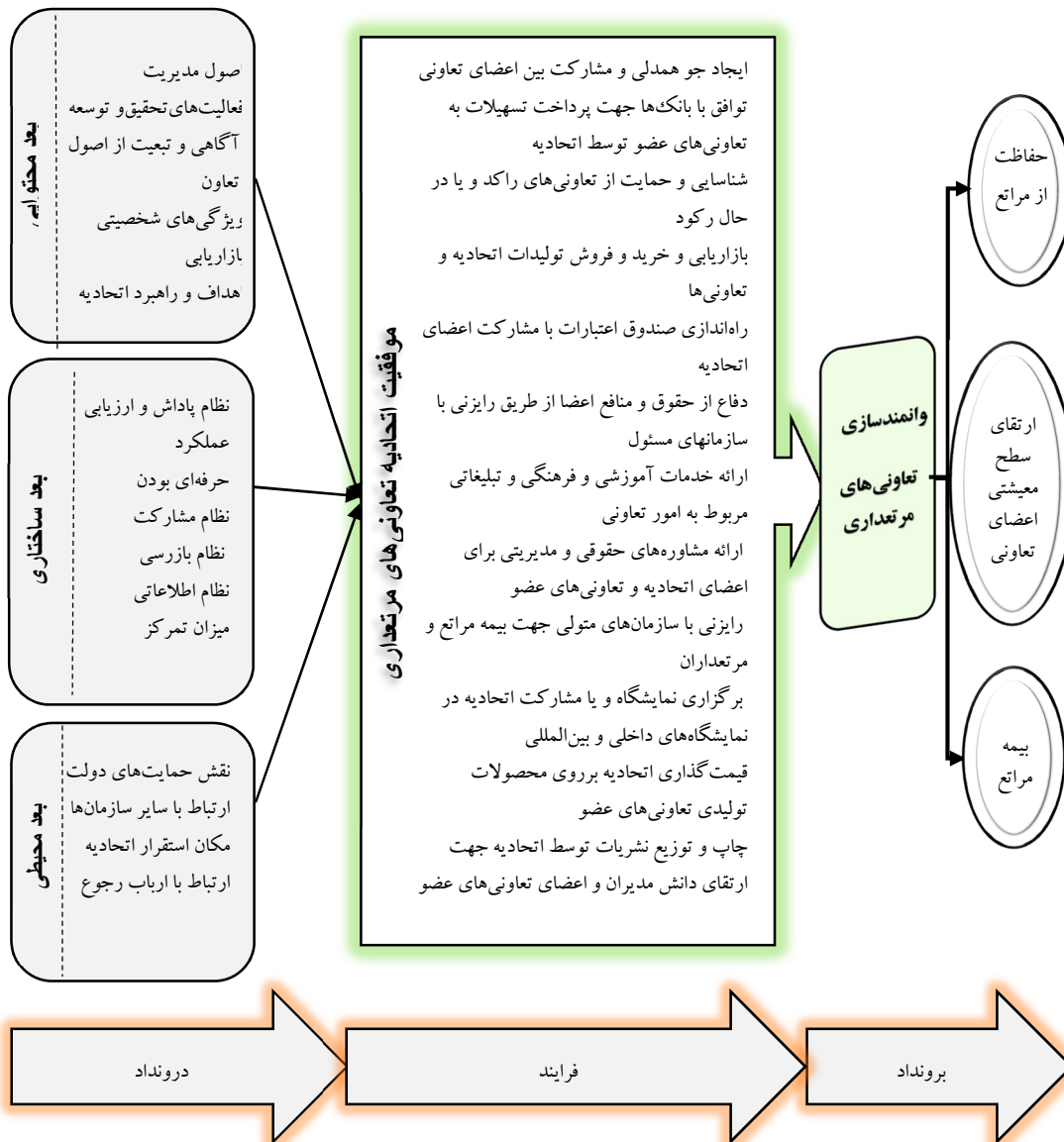
چیندا و همکارانش (Chibanda et al., 2009) در تحقیق خود عوامل نهادی (کاهش حجم سهام، تکیه بر بودجه دولت، سطح پایین سرمایه‌گذاری) و نظارتی را مؤثر بر عملکرد تعاونی‌های کشاورزی خرده‌پا بیان کردند.

رودریگز و کالج (Rodriguez & College, 2010) مهم‌ترین عوامل موفقیت تعاونی‌های کشاورزی کلمبیا را دسترسی به اعتبار، دسترسی به زمین، دسترسی به فناوری و خدمات فنی، دسترسی به بازار و قابلیت‌های مدیریتی و عمل جمعی عنوان کردند.

گارنوسکا و همکاران (Garnevska et al., 2011) به این نتیجه رسیدند که ثبات قوانین، رهبری متعهدانه، حمایت مالی و فنی دولت، میزان مشارکت، درک و آگاهی اعضا و حمایت آنها از

سوی سازمان‌های مردم‌نهاد عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در چین می‌باشند. مبنای نظری تحقیق حاضر، مدل سه‌شاخه‌ای میرزایی اهرنجانی (۱۳۷۷) می‌باشد. میرزایی اهرنجانی در مدل خود عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌ها و سازمان‌ها را در قالب سه بعد ساختاری، محتوایی و محیطی تقسیم کرده است. بر اساس پیشینه پژوهش و بررسی نظرات پژوهشگران، تعداد زیادی متغیر برای موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری شناسایی شدند و مدل مفهومی تحقیق حاضر به صورت زیر ارائه شد. این مدل از سه بخش درونداد^۴، فرایند^۵ و برونداد^۶ تشکیل گردیده است. درونداد شامل ابعاد ساختاری، محتوایی و محیطی است و موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری را فرایند، و توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری را برونداد تشکیل داده‌اند (شکل ۲).

-
4. Input
 5. Process
 6. Output

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات توصیفی - همبستگی و علی - رابطه‌ای و از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی بوده که در سال ۱۳۹۴-۹۵ انجام گرفته است. همچنین این تحقیق از لحاظ میزان نظارت و درجه کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی بوده که شیوه گردآوری داده‌ها به روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه انجام شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر را مدیران عامل و اعضای هیئت مدیره تعاونی‌های مرتعداری عضو اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری واقع در استان گلستان تشکیل دادند. تعداد تعاونی‌های مرتعداری عضو این اتحادیه ۲۳ مورد و تعداد مدیران عامل و اعضای هیئت مدیره این تعاونی‌ها ۱۲۲ نفر بودند. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان ۹۲ نفر برآورد شد. نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. برای تعیین روایی، پرسش‌نامه طراحی شده در اختیار جمعی از استادان ترویج و آموزش کشاورزی و همچنین مدیر عامل و اعضای هیئت مدیره اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری قرار گرفت و با توجه به نظرات ارائه شده، پرسش‌نامه بازبینی و اصلاح شد. جهت تعیین پایایی پرسش‌نامه تعداد ۳۰ پرسش‌نامه بین مدیران و اعضای هیئت مدیره ۵ تعاونی مرتعداری عضو اتحادیه (با نام‌های یلی مراوه تپه، اترک ۸، اترک ۴، آراقوی و فجر مراوه تپه) از شهرهای گنبد، گمیشان، مراوه تپه با استفاده از آزمون پیشاهنگ (مقدماتی) انتخاب گردید. پس از جمع‌آوری داده‌ها، ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه محاسبه گردید که مقدار آن بین ۰/۷۰۷ تا ۰/۸۱۱ متغیر بود (جدول ۳).

متغیرهای مستقل این تحقیق شامل سه دسته متغیرهای ساختاری، محتوایی و زمینه‌ای (محیطی) می‌باشد. متغیرهای بعد ساختاری شامل نظام پاداش و ارزیابی عملکرد، حرفه‌ای بودن، نظام مشارکت، نظام بازرسی و کنترل، میزان تمرکز، نظام اطلاعاتی و فناوری اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری می‌باشد. متغیرهای بعد محتوایی شامل، اصول مدیریت، آگاهی و تبعیت از اصول تعاون، بازاریابی، فعالیت‌های تحقیق و توسعه، اهداف و راهبرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری و ویژگی‌های شخصیتی می‌باشد. متغیرهای بعد محیطی (زمینه‌ای) شامل نقش حمایت‌های دولت، ارتباط با سایر سازمان‌ها، مکان استقرار اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری است. تحقیق حاضر دو متغیر وابسته دارد:

متغیر وابسته میانجی با عنوان موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری که متغیر وابسته اصلی به‌شمار می‌رود و دیگری متغیر وابسته نهایی با نام توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری. متغیرهای تحقیق در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای مورد سنجش قرار گرفتند. داده‌های تحقیق پس از جمع‌آوری، با استفاده از نرم‌افزار SPSS22 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. با استفاده از میانگین، رتبه‌بندی مؤلفه‌ها صورت گرفت. در کل به منظور بررسی ارتباط بین متغیرهای تحقیق و مقایسه دیدگاه‌ها از روش‌های مختلف آماری استفاده شد.

جدول ۳. تعداد گویه‌ها و مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه

مرحله	بخش	تعداد گویه‌ها	ضریب
درونداد	بعد ساختاری	۱۳	۰/۷۶۲
	بعد محتوایی	۱۲	۰/۷۳۵
	بعد زمینه‌ای (محیطی)	۷	۰/۷۰۷
فرایند	کارکردهای اتحادیه تعاونی‌ها	۱۴	۰/۸۱۱
	بیمه	۲	۰/۸۰۷
	ارتقای سطح معیشت	۴	۰/۷۱۴
	حفظ و احیای مراتع	۴	۰/۸۱۳
	کل	۵۶	۰/۸۹۹

نتایج و بحث

پس از جمع‌آوری، بررسی و اصلاح داده‌ها، برای دستیابی به شناخت کلی از جامعه تحت مطالعه، اقدام به توصیف ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای جامعه مورد نظر گردید. نتایج نشان داد که کل جامعه مورد مطالعه را مردها تشکیل می‌دهند و جوان‌ترین و مسن‌ترین آنها به ترتیب ۳۲ سال و ۶۱ سال سن دارند. میانگین سنی پاسخگویان ۴۵/۱۱ سال با انحراف معیار ۶/۳۵ می‌باشد. اکثریت افراد مورد مطالعه (۴۸ درصد) در رده سنی ۴۱ تا ۵۰ سال (میانسال) قرار دارند. از نظر محل سکونت نیز یافته‌های مطالعه نشان داد که اکثریت افراد (۶۷/۴ درصد) ساکن شهرستان گنبد، ۲۶/۱ درصد

ساکن کلاله و ۶/۵ درصد ساکن آق قلا می‌باشند. در خصوص میزان تحصیلات پاسخگویان، ۱ نفر (۱/۱ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی، ۸ نفر (۸/۷ درصد) دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۰ نفر (۲۱/۷ درصد) دارای مدرک سیکل، ۴۶ نفر (۵۰ درصد) دارای مدرک دیپلم، ۱۵ نفر (۱۶/۳ درصد) دارای مدرک فوق دیپلم و ۲ نفر (۲/۲ درصد) دارای مدرک لیسانس بوده‌اند. بنابراین، ۶۳ نفر از پاسخگویان تحصیلات بالاتر از دیپلم داشته‌اند و این امر نشانهٔ باسواد بودن پاسخگویان است.

جدول ۴. ویژگی‌های فردی پاسخگویان

متغیر	سطوح	فراوانی	درصد	درصد معتبر	میانگین	انحراف	نما	کمینه	بیشینه
	۳۲ تا ۴۰	۲۳	۲۵	۲۵/۶					
سن (سال)	۴۱ تا ۵۰	۴۸	۵۲/۲	۵۳/۳	۴۵/۱۱	۶/۳۵	۴۱	۳۲	۶۱
	۵۱ تا ۶۱	۱۹	۲۰/۷	۲۱/۱					
	بدون پاسخ	۲	۲/۲						
	گنبد	۶۲	۶۷/۴						
شهر محل سکونت	کلاله	۲۴	۲۶/۱				گنبد	-	-
	آق قلا	۶	۶/۵						
	ابتدایی	۱	۱/۱						
	راهنمایی	۸	۸/۷						
سطح تحصیلات	سیکل	۲۰	۲۱/۷				دیپلم	-	-
	دیپلم	۴۶	۵۰						
	فوق دیپلم	۱۵	۱۶/۳						
	لیسانس	۲	۲/۲						

منبع: یافته‌های پژوهش

در خصوص ویژگی‌های حرفه‌ای مشخص شد ۷۴ نفر از پاسخگویان عضو هیئت‌مدیره و ۱۸ نفر مدیر عامل هستند. مساحت تحت پوشش حدود نیمی از تعاونی‌ها بین ۳۰۰۰ تا ۷۰۰۰ هکتار می‌باشد و مابقی بین دو بخش کم‌وسعت (۳۰/۴ درصد) و وسیع (۲۶/۱ درصد) تقسیم شده‌اند. همچنین در رابطه با میزان سابقه تعاونی‌ها یافته‌ها نشان داد که ۶۵/۲ درصد آنها بین ۵ تا ۱۵ سال سابقه دارند و ۳۰/۴ درصد تعاونی‌ها از سابقه بالایی برخوردارند (بیش از ۱۵ سال). از نظر سابقه عضویت تعاونی‌ها در اتحادیه، تقریباً تمامی تعاونی‌ها (۹۵/۷ درصد) بیش از ۵ سال سابقه عضویت در اتحادیه دارند. از لحاظ مقایسه تعداد اعضای تعاونی‌های عضو اتحادیه بیش از یک سوم تعاونی‌ها کمتر از ۳۰ نفر، یک سوم تعاونی‌ها بین ۳۰ تا ۶۰ نفر و یک سوم باقیمانده بیش از ۵۹ نفر عضو دارند (جدول ۵).

جدول ۵. ویژگی‌های حرفه‌ای پاسخگویان

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار	نما	کمینه	بیشینه
سمت	مدیریت	۱۸	۱۹/۶	-	-	هیئت	-	-
	هیئت مدیره	۷۴	۸۰/۴	-	-	مدیره	-	-
مساحت (هکتار)	۳۰۰۰ تا ۱۹۵۰	۲۸	۳۰/۴	۵۹۲۸/۰۹	۵۵۱۱/۹۹	۲۱۰۰	۱۹۵۰	۲۵۰۵۸
	بیشتر از ۷۰۰۰	۲۴	۲۶/۱	۱۵/۷۲	۳/۶۱	۱۵	۴	۲۲
سابقه تعاونی (سال)	کمتر از ۵	۴	۴/۳	۱۲/۲۸	۱/۹۷	۱۳	۴	۱۳
	۵ تا ۱۶	۶۰	۶۵/۲	۹۵/۷	۸۸	۵ و بالاتر از آن	۳۰	۳۰
سابقه عضویت	بیشتر از ۱۶	۲۸	۳۰/۴	۳۴/۸	۳۲	کمتر از ۳۰	۳۰	۳۰
	کمتر از ۵	۴	۴/۳	۳۲/۶	۳۰	اعضای تعاونی (نفر)	۳۰ تا ۶۰	۳۰
تعاونی در اتحادیه (سال)	۵ و بالاتر از آن	۸۸	۹۵/۷	۳۲/۶	۳۰	بیشتر از ۶۰	۳۰	۳۰
	کمتر از ۳۰	۳۲	۳۴/۸	۳۲/۶	۳۰	۳۰ تا ۶۰	۳۰	۳۰
اعضای تعاونی (نفر)	۳۰ تا ۶۰	۳۰	۳۲/۶	۳۲/۶	۳۰	بیشتر از ۶۰	۳۰	۳۰
	بیشتر از ۶۰	۳۰	۳۲/۶	۳۲/۶	۳۰	۳۰ تا ۶۰	۳۰	۳۰

منبع: یافته‌های پژوهش

رتبه‌بندی مؤلفه‌های اصلی تحقیق

پس از بررسی و رتبه‌بندی وضعیت هر یک از مؤلفه‌های اصلی تحقیق به صورت مجزا، برای مقایسه دقیق‌تر دیدگاه پاسخگویان، مؤلفه‌های مورد نظر در قالب جدول ۶ بر اساس میانگین رتبه‌بندی شدند. نتایج نشان داد مؤلفه بعد محیطی (زمینه‌ای) با میانگین ۳/۵۱ بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده و پس از آن نیز مؤلفه بعد ساختاری با میانگین ۳/۵ قرار گرفته است. مؤلفه موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری با میانگین ۳ در رتبه آخر جای گرفت. مطابق نتایج، همه مؤلفه‌های اصلی تحقیق دارای میانگین بالاتر از ۳ هستند که این نشانه دید مثبت پاسخگویان به همه این مؤلفه‌هاست.

جدول ۶. رتبه بندی مؤلفه‌های اصلی تحقیق بر اساس میانگین

میانگین	مؤلفه‌ها
۳/۵	بعد ساختاری
۳/۲۱	بعد محتوایی
۳/۵۱	بعد محیطی (زمینه‌ای)
۳/۰۸	موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری
۳/۳۰	توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری

منبع: یافته‌های پژوهش

ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرهای اصلی تحقیق

به منظور تعیین همبستگی متغیرهای اصلی تحقیق از ماتریس ضرایب همبستگی استفاده شد. نتایج نشان داد که متغیرهای بعد ساختاری، بعد محتوایی، بعد زمینه‌ای (محیطی)، موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری، توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری همگی در سطح یک درصد خطا دارای همبستگی مثبت و معنی‌داری با همدیگرند. علاوه بر این، متغیر وابسته با تمامی متغیرهای دیگر همبستگی مثبت و معنی‌داری را نشان می‌دهد (جدول، ۷).

جدول ۷. ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرهای اصلی تحقیق

توانمندسازی	موفقیت اتحادیه	بعد زمینه‌ای	بعد محتوایی	بعد ساختاری
				بعد ساختاری
				بعد محتوایی
			۰/۳۷۴**	۰/۴۶۷**
		۰/۶۴۷**	۰/۴۵۲**	۰/۵۸۲**
				توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری
	۰/۵۹۸**	۰/۴۲۳**	۰/۳۴۶**	۰/۴۹۳**

منبع: یافته‌های پژوهش

فرضیه‌های بیان تفاوت

نتایج آزمون کروسکال‌والیس نشان داد بین دیدگاه‌های مدیران عامل و اعضای هیئت‌مدیره شهرهای گنبد، کلاله و آق‌قلا در خصوص تعیین‌کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری تفاوت معنی‌داری در سطح ۵ درصد خطا وجود دارد (جدول ۸). همچنین نتایج آزمون من‌ویتنی نشان داد بین دیدگاه‌های مدیران و اعضای هیئت‌مدیره در خصوص تعیین‌کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری تفاوت معنی‌داری در سطح ۵ درصد خطا وجود دارد (جدول ۹).

جدول ۸. نتایج آزمون کروسکال‌والیس

متغیر مستقل	سطوح متغیر	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	درجه آزادی	درصد معنی‌داری
موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری	گنبد	۶۲	۵۱/۷۵	۲	۰/۰۲*
	آق‌قلا	۶	۳۵		
	کلاله	۲۴	۳۵/۸۱		

منبع: یافته‌های پژوهشی

*وجود اختلاف معنی‌دار در سطح خطای ۰/۰۵

جدول ۹. آزمون من‌ویتنی

متغیر مستقل	سطوح متغیر	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	Z	درصد معنی‌داری
موفقیت اتحادیه	مدیران	۱۸	۵۸/۳۶	۲/۱	۰/۰۳*
تعاونی‌های مرتعداری	هیئت‌مدیره	۷۴	۴۳/۶۱		

منبع: یافته‌های پژوهش

* وجود اختلاف معنی‌دار در سطح خطای ۰/۰۵

تحلیل مسیر

تحلیل مسیر از جمله تکنیک‌های چندمنظوره می‌باشد که علاوه بر بررسی آثار مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، آثار غیرمستقیم این متغیرها را نیز مد نظر قرار می‌دهد و روابط بین متغیرها را مطابق با واقعیت‌های موجود، در تحلیل وارد می‌کند. طبق نتایج، پس از مجموع آثار مستقیم و غیر مستقیم در اثرهای علی، بیشترین مقدار به دست آمده (۰/۵۹۸) مربوط به متغیر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری است و پس از آن بعد زمینه‌ای با مقدار ۰/۲۶ در رتبه دوم قرار دارد. همچنین گفتمنی است که بعد محتوایی با مقدار ۰/۱۰۵ کمترین میزان اثر علی را دارد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. تجزیه آثار مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر علی کل	اثر غیر علی	ضریب همبستگی
بعد ساختاری	-	۰/۱۸۸	۰/۱۸۸	۰/۳۰۲	۰/۴۹۳
بعد محتوایی	-	۰/۱۰۵	۰/۱۰۵	۰/۲۳۵	۰/۳۴۶
بعد زمینه‌ای	-	۰/۲۵۹	۰/۲۵۹	۰/۱۶۱	۰/۴۲۳
موفقیت اتحادیه	۰/۵۹۸	-	۰/۵۹۸	۰/۰۰۲	۰/۶۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

در زمینه تبیین متغیر وابسته اصلی توسط سه متغیر مستقل (بعد ساختاری، بعد محتوایی، بعد زمینه‌ای)، نتایج تحلیل مسیر نشان داد که در مجموع سه متغیر مستقل ۵۲ درصد متغیر وابسته اصلی

را تبیین می‌کنند (جدول ۱۱). همچنین متغیر وابسته اصلی به میزان ۴۵ درصد به تنهایی متغیر وابسته دوم (توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری) را تبیین می‌کند (جدول ۱۲).

جدول ۱۱. تعیین میزان تبیین متغیر وابسته اصلی (موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری) توسط

متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	اثر مستقیم	R ²	ضریب همبستگی
بعد ساختاری	۰/۱۸۸		۰/۵۸۲
بعد محتوایی	۰/۱۰۵	۰/۵۲	۰/۴۵۲
بعد زمینه‌ای	۰/۲۵۹		۰/۶۴۷

منبع: یافته‌های پژوهش

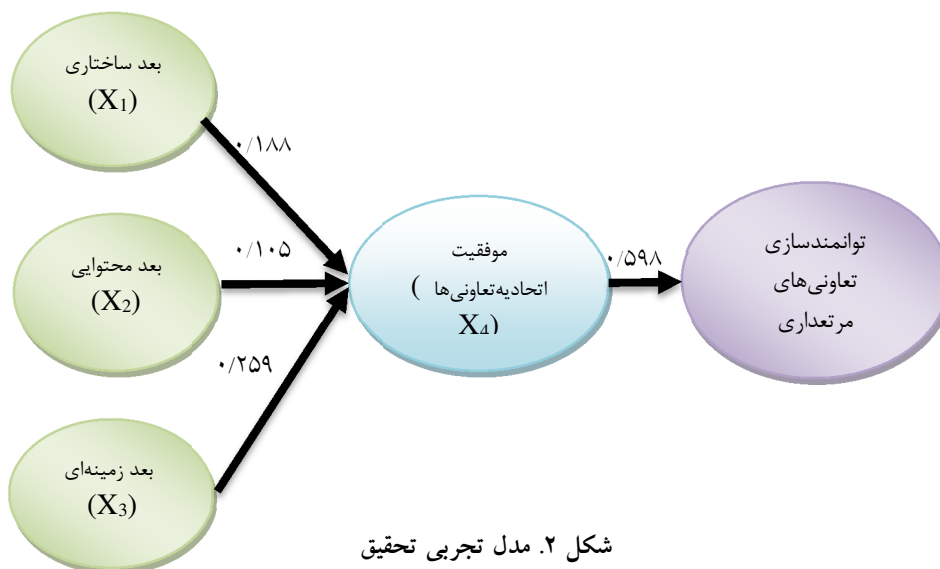
جدول ۱۲. تعیین میزان تبیین متغیر وابسته دوم (توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری) توسط متغیر

وابسته اصلی

متغیر وابسته اصلی	اثر مستقیم	R ²	ضریب همبستگی
موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری	۰/۵۹۸	۰/۴۵	۰/۶۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بنابراین، برای افزایش توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری، نیاز به موفقیت اتحادیه تعاونی مرتعداری احساس می‌شود که با توجه به نتایج این تحلیل مسیر مشخص گردید از سه متغیر مدل مفهومی مؤثر بر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری به ترتیب بعد زمینه‌ای، بعد ساختاری و بعد محتوایی بیشترین اثر را داشته‌اند. لذا در تحلیل نهایی اگر بر مسیر X₃ (بعد زمینه‌ای) به X₄ (موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری) تمرکز شود بیشترین اثر را بر روی X₅ (موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری) خواهد داشت. همچنین قابل توجه اینکه برای موفقیت بیشتر اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری و در نهایت تقویت توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری نیاز به تقویت بعد محتوایی احساس می‌شود. در نهایت، مدل تجربی تحقیق به صورت زیر ترسیم گردیده است.

شکل ۲. مدل تجربی تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتایج مشخص کرد که سطح تحصیلات دوسوم افراد دیپلم و بالای دیپلم بوده که این نیز خود نکته مثبتی به حساب می‌آید. باتوجه به اینکه شرکت‌های تعاونی، و به تبع آن تعاونی‌های مرتعداری، سازمان‌های غیردولتی و مردم‌محورند، لذا نقش مدیر و کادر مدیریتی بیش از اعضا احساس می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود اعضای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری با بهره‌گیری از اصول تعاون و شایسته‌سالاری، کادر مدیریتی باسواد و مجرب را انتخاب نمایند تا بتوانند همواره با مشارکت فعال اعضا در جهت بهبود فعالیت‌های تعاونی‌ها و افزایش اثربخشی تعاونی‌های مرتعداری گامی مثبت بردارند.

بررسی تعاونی‌های مرتعداری و اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان حاکی از سابقه بالا و همچنین تجارب خوب آنها در امر مدیریت مراتع می‌باشد. بنابراین، از این پتانسیل می‌توان در جهت الگوسازی به منظور تشکیل اتحادیه‌های مرتعداری موفق در سایر استان‌های کشور استفاده کرد.

طبق نتایج ضریب همبستگی، بین موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری با توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت و لذا هرچه کارکردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری تقویت شود مسلماً توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری بیشتر اتفاق خواهد افتاد.

نتایج آزمون کروסקال‌والیس نشان داد بین دیدگاه‌های مدیران عامل و اعضای هیئت‌مدیره شهرهای گنبد، کلاله و آق‌قلا در خصوص تعیین‌کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری تفاوت معنی‌داری در سطح ۵ درصد وجود دارد. این اختلاف می‌تواند این‌گونه تفسیر شود که در شهرستان گنبد به دلیل نزدیکی و دسترسی بیشتر به اتحادیه نسبت به دو شهر دیگر (کلاله و آق‌قلا)، روابط خوب مرتعداران با اتحادیه، بهره‌گیری از خدمات مشاوره‌ای بیشتر، دسترسی به اعتبار بیشتر و فراوانی بیشتر بازدید از اتحادیه را به همراه دارد. که این فرضیه با نتایج مطالعه پوگی و پولنک (۱۹۹۸)، رودریگز و کالج (۲۰۰۱) و ازدمیر (۲۰۰۵) همسوست. لذا پیشنهاد می‌گردد جلسات اتحادیه، که همیشه در مکان خود اتحادیه برگزار می‌گردد، به صورت دوره‌ای در سه شهرستان گنبد، کلاله، آق‌قلا برگزار گردد.

نتایج آزمون من‌ویتنی نشان داد بین دیدگاه‌های مدیران و اعضای هیئت‌مدیره در خصوص تعیین‌کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری تفاوت معنی‌داری در سطح ۵ درصد وجود دارد. با توجه به مقایسه میانگین‌های رتبه‌ای دیدگاه‌های مدیران و اعضای هیئت‌مدیره به دلیل آنکه مدیران تعاونی‌ها رابطه نزدیک‌تری با اتحادیه و مدیریت اتحادیه دارند و در مقایسه با اعضای هیئت‌مدیره، شناخت بیشتری از اتحادیه دارند، بنابراین اعضای هیئت‌مدیره نمی‌توانند به خوبی موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری را بیان کنند.

نتایج به دست آمده از تحلیل مسیر نشان داد متغیرهای بعد ساختاری، بعد محتوایی و بعد زمینه‌ای (محیطی) دارای تأثیر مستقیم معنی‌داری بر متغیر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری بودند. همچنین هر سه متغیر مستقل از طریق اثرگذاری بر متغیر وابسته اصلی (موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری) به صورت غیرمستقیم بر متغیر توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری اثر

می‌گذارند. به این صورت که متغیرهای بعد ساختاری، بعد محتوایی و بعد زمینه‌ای ابتدا بر متغیر وابسته اصلی اثر مستقیم داشته و این متغیر اثرات آنها را به متغیر وابسته دوم (توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری) منتقل می‌کند.

نتایج نشان داد که بعد زمینه‌ای دارای بیشترین اثر بر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری می‌باشد؛ یعنی هرچه امکانات جهت رسیدن به بعد زمینه‌ای بیشتر پدیدار شود، طبعاً اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری موفق‌تر خواهند بود که این خود به طور غیر مستقیم، توانمندسازی تعاونی‌های مرتعداری را افزایش می‌دهد. بررسی گویه‌های بعد زمینه‌ای و انطباق آن با مدل سه شاخه‌ای میرزایی اهرنجانی حاکی از آن است که بر خلاف اینکه اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری از حمایت‌های لازم سازمان‌های محلی (مثل: شوراها، انجمن‌ها و ...) برخوردار بوده ولی نتوانسته است حمایت و پشتیبانی سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی را جلب کند. این یافته با نتایج تحقیقات ناهید (۱۳۶۴)، پوگی و پولنگ (۱۹۸۸)، تقوی (۱۳۸۲)، حیدرپور توتکله و همکاران (۱۳۸۵)، فمی و همکاران (۱۳۸۵)، نکویی‌نائینی (۱۳۸۸)، حضرتی و همکاران (۱۳۸۹)، اذمیر (۲۰۰۵) و گارنوسکا (۲۰۱۱) همسو بوده است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به عنوان متولی اصلی اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری و تعاونی‌های مرتعداری از طرق مختلف حمایت‌های لازم را به عمل آورند، زیرا تجربه نشان داده است در صورت قطع این پشتیبانی بسیاری از این تعاونی‌ها منحل می‌شوند.

نتایج تحلیل مسیر نشان داد که پس از بعد زمینه‌ای (محیطی)، بعد ساختاری بیشترین اثر را بر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری داشته است. از طرفی، بررسی گویه‌های بعد ساختاری مؤثر بر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری و انطباق آن با مدل سه شاخه‌ای میرزایی اهرنجانی گویای آن است که علی‌رغم وجود شرح وظایف و مسئولیت‌های مشخص و دقیق به نظر می‌رسد که ارتباطات اداری آسان و سریع بین مدیر عامل اتحادیه و اعضای هیئت‌مدیره وجود ندارد. این یافته با نتایج تحقیق پوگی و پولنگ (۱۹۹۸)، اذمیر (۲۰۰۵)، گارنوسکا و همکاران (۲۰۱۱)، ناهید (۱۳۶۴)، تقوی (۱۳۸۲)، فمی و همکاران (۱۳۸۵)، حیدرپور توتکله و همکاران (۱۳۸۵)، آگهی و

کرمی (۲۰۱۱)، قلی فر و بنی اسدی (۱۳۹۱) همسوست. لذا یکی از پیشنهادها این است که از طریق بازدیدهای دوره‌ای و منظم مدیر عامل از اتحادیه، وی بتواند این ارتباطات را تسهیل کند. علاوه بر این، دیدگاه‌های مدیرعاملان و اعضای هیئت‌مدیره گویای آن است که آنها نیازمند جزوات و بروشورها و کتابچه‌های آموزشی هستند لذا پیشنهاد می‌شود دفتر ترویج و مشارکت مردمی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به عنوان متولی تعاونی‌های منابع طبیعی کشور از طریق نیازسنجی با این اتحادیه نسبت به تهیه جزوات مربوطه اقدام لازم را انجام بدهد.

تحلیل مسیر همچنین نشان داد که پس از بعد ساختاری، بعد محتوایی بیشترین اثر را بر موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری داشته است. بررسی گویه‌های بعد محتوایی و انطباق آن با مدل سه‌شاخه‌ای میرزایی اهرنجانی حاکی از آن است استفاده از روش‌های نوین بازاریابی و فروش محصولات تعاونی توسط اتحادیه وضعیت خیلی مناسبی ندارد. این یافته با نتایج تحقیقات سرسختی عراقی (۱۹۹۵)، روزا و همکاران (۲۰۰۰)، آقاجانی و رزانه (۲۰۰۱)، آدرین و گرین (۲۰۰۱)، تقوی (۱۳۸۲)، فمی و همکاران (۱۳۸۵)، قلی فر و بنی اسدی (۱۳۹۱)، ازدمیر (۲۰۰۵)، رودریگز و کالج (۲۰۱۰)، شیخ‌سویینی (۱۳۹۰)، آگهی و کرمی (۲۰۱۱) و همسوست. بنابراین از آنجا که یکی از منابع درآمد اتحادیه و تعاونی‌های مرتعداری فروش بذرها و گونه‌های مرتعی می‌باشد، پیشنهاد می‌شود که سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی، آنها را با روش‌های نوین بازاریابی آشنا سازند.

منابع

اسکندری، ن.، و مهدوی، ف. (۱۳۸۴). *سیمای کلی مراتع کشور*، تهران: سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری، دفتر فنی مرتع.

اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان (۱۳۹۴). *آمار و اطلاعات تعاونی‌های مرتعداری*.

بازیابی شده از: <http://golestan.frw.org.ir/00/Fa/default.aspx>

امینی، ا. و رضانی، م. (۱۳۸۵). ارزیابی عوامل مؤثر در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران گوشتی استان تهران/اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۴(۵۵)، ۶۷-۸۹.

تقوی، ن. (۱۳۸۲). عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید زراعی در آذربایجان شرقی. *مجله تعاون*، شماره ۱۴۳.

حضرتی، م.، مجیدی، ب. و رحمانی، ب. (۱۳۸۹). شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان خدابنده. *تعاون*، ۲۱(۳)، ۸۹-۱۰۹.

حیدرپور توتکله، ز.، فمی، ش.، اسدی، ع.، و ملک‌محمدی، ا. (۱۳۸۷). عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های جنگل‌نشینان غرب استان مازندران از دیدگاه اعضاء. *فصلنامه روستا*، ۱۱(۲)، ۲۱-۳۸.

دفتر ترویج و مشارکت مردمی (۱۳۹۳). مستندات مربوط به تعاونی‌های منابع طبیعی. سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور. تهران.

دودمان‌کوشکی، ع. (۱۳۸۸). پاسداری از منابع طبیعی در راستای اصول اخلاق زیستی و حفظ سلامت انسان از دیدگاه قرآن، فصلنامه اخلاق پزشکی، سال ۳، شماره ۸.

رضایی، م. (۱۳۸۸). نگرشی بر تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری. *ماهنامه سبزین*، ۴(۳۵)، ۲۸. سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور ۱۳۹۴. بازبایی شده از:

<http://frw.org.ir/oo/Fa/default.aspx>

شاعری، ع. و سعدی، ح. (۱۳۸۲). *راهنمای عملی مشارکت و ترویج منابع طبیعی*. چاپ اول. تهران: انتشارات پونه.

شوکت‌فدایی، م.، و سندگل، ع. (۱۳۷۸). *مقدمه‌ای بر مدیریت دام و مرتع*. تهران: وزارت جهاد سازندگی، معاونت آموزش و تحقیقات، دفتر طرح و برنامه‌ریزی و هماهنگی امور پژوهشی.

شهرکی، م.، بارانی، ح. و عابدی سروسنتانی، ا. (۱۳۹۱). تعاونی در مرتعداری: بررسی تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیای مراتع استان گلستان، مجله حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی، جلد ۱، شماره ۱.

شیخ سویی، م. و قهرمان‌زاده، م. (۱۳۹۰). نقش مؤثر تعاونی‌ها در توسعه کشاورزی چالش‌ها و راه‌کارها. اولین همایش تخصصی توسعه کشاورزی استان‌های شمال غرب کشور. مشکین‌شهر. دانشگاه پیام‌نور اردبیل.

صفری‌شالی، ر. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی، ماهنامه تعاون، (۲۰۹) ۷، ۲۶-۶۱.

عباسی، ع. (۱۳۷۸). بررسی جایگاه نقش قربانان افتخاری در ترویج منابع طبیعی استان فارس. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد گروه ترویج و آموزش کشاورزی. دانشگاه تهران.

فراهانی‌فرد، س. (۱۳۸۵). بهره‌برداری از منابع طبیعی در نظام اقتصادی اسلام، اقتصاد اسلامی، سال ششم

فمی، ش.، چوپچیان، ش.، رحیم‌زاده، م. و رسولی، ف. (۱۳۸۵). شناخت و تحلیل سازه‌های موفقیت شرکت‌های تعاونی زنان در ایران. مطالعات زنان، شماره ۲، ۸۹-۱۰۹.

قلی‌فر، ا. و بنی‌اسدی، م. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی استان زنجان از دیدگاه مدیران: کاربرد روش AHP. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۸ (۲)، ۷۷-۹۰.

کوسه‌غراوی، ی. (۱۳۷۶). بررسی فعالیت‌ها و نقش حفاظتی، احیایی ترویج مرتعداری منطقه گرگان و گنبد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مرتعداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران.

محمدزاده چالی، م.، شریف‌زاده، م.، ش.، عبدالله‌زاده، غ. و کوسه‌غراوی، ب. (۱۳۹۴). بررسی کارکردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در استان گلستان. نشریه تعاون و کشاورزی، سال ۴، شماره ۱۶.

- معین‌الدین، ح. (۱۳۷۲). مرتعداری. مجله جنگل و مرتع، شماره ۱۵، ص ۱۶.
- میرزایی اهرنجانی، ح. (۱۳۷۷). عوامل مؤثر بر وجدان کاری و انضباط اجتماعی. مجموعه مقالات سمینار وجدان کاری و انضباط اجتماعی، قزوین: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
- ناهد، م. (۱۳۶۴). نقش شرکت‌های تعاونی در پیشرفت و توسعه‌ی کشاورزی. تهران: انتشارات مؤسسه آموزش و تحقیقات تعاونی.
- نکویی نائینی، ع.، علی بیگی، ا.ح. و زرافشانی، ک. (۱۳۸۸). واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی شهرستان کرمانشاه. روستا و توسعه، ۱۲(۴)، ۱-۲۲.
- Adrian, J. L., & Green, W. T. (2001). Agricultural cooperative managers and business environment. *Journal of Agribusiness*, 19(1), 16-33.
- Agahi, H., & Karami, Sh. (2011). A study of factors effecting social capital management and its impact on success of production cooperatives. *Annals of Biological Research*, 3(8), 4179-4188
- Aghajani Varzaneh , M. (2001). Studying and evaluating the activities of rural productive cooperatives in Isfahan (1972-92). Unpublished manuscript. College of Agriculture, Isfahan University of Technology.
- Bhuyan, S. (2000). *Grower and manager issues in Fruit and Vegetable Cooperatives*. Paper presental at the NCR-194 Annual Meetins, Des. 12-13, 2000, Las Vegas, NV. Retrived 12 March 2012 from <http://ncera.aae.wisc.edu/Events/2000meeting/Sanjin%20Bhuyan.pdf>
- Chibanda, M., Ortmann, G.F., & Lyne, M.C. (2009). Institutional and governance factors influencing the performance of selected smallholder agricultural cooperatives in KwaZulu-Natal. *Agrekon*, 48(3), 3.

- Garforth, C., Van Schoot, C., & Maarse, L. (1988). The role of extension in developing the use of rangelands. *Agricultural Administration and Extension*, 30 (4), 325-334.
- Garnevska, E., Guozhong Liu, G., & Shadbolt, M., N. (2011). Factors for successful development of farmer cooperatives in northwest China. *International Food and Agribusiness Management Review*, 14(4), 69-84.
- Ozdemir, G. (2005). Cooperative- shareholder relations in agricultural cooperatives in Turkey. *Journal of Asian Economics*, 16, 315-325.
- Poggie, J.JR., & Pollnac, R, B. (1988). Factors influencing the success of fishermens cooperatives in Ecuador. *Marine Resource Economics*, 5, 231-242
- Rodriguez, J., & College, A. (2010). Smalholders agricultural cooperatives and rural development in Colombia. *Becario Colfuturo*. pp 1-62.
- Russoa, C. D., Weatherspoonb, C., Peterson, B., & Sabbatinia, M. (2000). Aeffcts of managers power on capital structure: a study of Italian agricultural cooperatives. *Intl. Food and Agribusiness Manage. Review*, 3(1),27-39.

Successful Determinants of Rangeland Management Cooperatives Alliance in Golestan Province

K. Sadeghi¹ , E. Abbasi^{2*} , H. Farhadian³

Received: Feb 24, 2017 Accepted: Aug 11, 2017

Abstract

Rangeland Management Cooperatives Alliance (RMCA) is one of the organizations that had a significant role in protecting and restoring rangeland. In recent year RMCA in Golestan province has been one of the successful one. This study aimed to determine the successful predictors of this Alliance. This was a descriptive correlation and causative relative that have been done through a survey. The statistical population of this study consisted of manager and members of the cooperative rangeland management board of RMCA. Number of rangeland management cooperatives were 23 and managers and members of the cooperative rangeland management board were 122. Using Krejcie and Morgan's (1970) Table and simple random sampling method 92 person were selected as sample. A panel of agricultural extension and education and manager and managerial board of the RMCA confirmed the validity of the questionnaire. For determining the reliability of the questionnaire Cronbach's alpha was calculated for different parts of questionnaire (0.70- 0.81). The results showed that environmental (background), structural and content dimensions had the most effect on the success of RMCA, respectively. Also, there were a significant and positive correlation between success of RMCA and empowerment of rangeland management cooperatives.

Keywords: Successful, Rangeland Management Cooperatives Alliance, Path Analysis, Golestan Province

1. Former Master Student, Department of Agricultural Extension and Education, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

*Corresponding Author

E-mail: enayat.abbasi@modares.ac.ir

3. PhD, Department of Agricultural Extension and Education, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran